

GOSPODARKA NARODOWA

3
(295)

Rok LXXXVIII/XXIX

lipiec–wrzesień

2018

s. 5–22

Aleksandra NOWAKOWSKA*

Od regionu do terytorium – reinterpretacja znaczenia przestrzeni w procesach rozwoju gospodarczego

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza teoretyczna twierdzeń terytorialnego paradygmatu rozwoju. Artykuł opisuje kluczowe kategorie pojęciowe i konstrukcję logiczną tej koncepcji, by na tak określonej podbudowie przejść do pokazania różnic, w ujęciu komparatywnym pomiędzy tradycyjnym a terytorialnym rozumieniem przestrzeni i jej wpływu na procesy rozwoju gospodarczego. W dalszych rozważaniach dokonano interpretacji pojęć pokrewnych, takich jak kapitał terytorialny, terytorializacja procesów gospodarczego i polityki rozwoju. Zastosowana metoda badawcza to krytyczna analiza literatury przedmiotu uzupełniona o analizę raportów i ekspertyz opracowywanych przez OECD oraz Komisję Europejską. W ostatnich dekadach nastąpiła daleko idąca reinterpretacja znaczenia przestrzeni w procesach rozwoju gospodarczego. Przestrzeń przestaje być utożsamiana ze statycznym miejscem lokalizacji i prostej kumulacji zasobów. Terytorium interpretowane jako dynamiczne w czasie i przestrzeni, miejsce tworzone przez interakcje i relacje sieciowe, posiadające własne instytucje nieformalne i zasoby specyficzne, umożliwiające osiągnięcie wyższego poziomu efektywności gospodarczej. Postrzegane jest jako dynamiczna forma organizacji redukująca niepewność i ryzyko, stanowiąca źródło tworzenia i kumulowania zasobów oraz transferu wiedzy, innowacji i umiejętności. Rozwój terytorialny prowadzi do powstania specyficznego układu relacji i kreatywnego systemu społeczno-gospodarczego, zdolnego do dostosowania się do zmian i tworzenia nowych zasobów oraz możliwości rozwoju.

Słowa kluczowe: region, terytorium, kapitał terytorialny, zakorzenienie, polityka terytorialna

Klasyfikacja kodów JEL: R10, R58, D24, H70

Artykuł nadesłany 2 marca 2018 r., zaakceptowany 11 lipca 2018 r.

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Instytut Gospodarki Przestrzennej, Katedra Gospodarki Regionalnej i Środowiska; e-mail: aleksandra.nowakowska@uni.lodz.pl

Wstęp

Przestrzenny kontekst procesów gospodarczych był przedmiotem badań i analiz ekonomicznych od początków XIX wieku. Istotne znaczenie wywarły teorie lokalizacji¹ oraz szeroki nurt rozważań związany z poszukiwaniem przyczyn koncentracji działalności gospodarczej w przestrzeni. Kluczową rolę dla zrozumienia znaczenia przestrzeni w procesach gospodarczych odegrały koncepcja aglomeracji i efektów zewnętrznych oraz szeroki nurt analiz określanych mianem teorii polaryzacji². Rozwinięciem i pogłębieniem tych rozważań są koncepcje biegunów wzrostu, wśród których największe znaczenia wywarła teoria F. Perroux.

Trzy ostatnie dekady XX wieku to eksplozja koncepcji, często względem siebie alternatywnych lub komplementarnych, opisujących terytorialne formy organizacji produkcji. U podstaw tego szerokiego nurtu rozważań leży marshallowski dystrykt przemysłowy [Marshall, 1925]. Z tego pionu rozważań wyrosły między innymi włoskie dystrykty przemysłowe (tzw. „Trzecia Italia”), koncepcja klastra, lokalnych systemów produkcji, środowiska innowacji czy dystryktu technologicznego [Camagni, Maillat, 2006; Benko, 1998; Courlet, Garofoli, 1995; Jewtuchowicz, 2005]. Koncepcje te odwołują się do terytorialnych form systemów produkcji, endogenicznego podejścia do rozwoju czy ekonomii instytucjonalnej. Są one konsekwencją przesunięcia akcentu z badań relacji *input-output* i powiązań materialnych w kierunku zagadnień poświęconych społecznym i instytucjonalnym aspektom wzrostu. Ta orientacja badań eksponuje pozaekonomiczny charakter procesów gospodarczych. Podkreśla istotne znaczenie relacji sieciowych, czynników niematerialnych i terytorialnych w budowaniu rozwoju gospodarczego.

Na kanwie tych rozważań powstał terytorialny paradygmat rozwoju, w którym przestrzeń przestaje być utożsamiana jedynie z jednostką geograficzno-administracyjną czy przestrzenią fizyczną, definiowaną w tradycyjnych teoriach lokalizacji i aglomeracji działalności gospodarczej przez pryzmat kosztów ziemi, siły roboczej czy kosztów transportu (klasycznie interpretowana jako regionu). Terytorium nie jest już tylko miejscem lokalizacji i kumulacji zasobów, ale postrzegane jest jako forma organizacji redukująca niepewność i ryzyko, stanowiąca źródło tworzenia oraz kumulowania wiedzy i umiejętności, informacji i innowacji. Jest ono interpretowane jako miejsce tworzenia się zasobów oraz zdolności rozwojowych podmiotów gospodarczych. Terytorialny paradygmat rozwoju pokazuje, w jaki sposób terytorium

¹ W ramach klasycznych teorii lokalizacji działalności gospodarczej kluczowe znaczenie wywarły koncepcje tworzone przez J.H. von Thüнена (dotycząca przyczyn lokalizacji rolniczej działalności gospodarczej), A. Webera i W. Launhardta (optymalizacja lokalizacji podmiotu gospodarczego funkcjonującego w sektorze przemysłu) oraz W. Christallera i A. Lösch (teoria miejsc centralnych).

² Czołowi przedstawiciele tego nurtu rozważań to G. Myrdal (koncepcja kumulatywnej przyczynowości) i A.O. Hirschman (badania nad efektami polaryzacji i rozprzestrzeniania procesów rozwoju).

tworzy własną dynamikę i autonomię procesów rozwoju. W klasycznych teoriach ekonomii przestrzeń jest wtórnym czynnikiem produkcji, w terytorialnym podejściu przestrzeń tworzy własną dynamikę i autonomię procesów rozwoju. To zasoby i relacje zakorzenione w konkretnym terytorium definiują i określają rozwój pojedynczych podmiotów gospodarczych i całych gospodarek miast i regionów.

Celem artykułu jest teoretyczna analiza twierdzeń terytorialnego paradygmatu rozwoju, słabo jeszcze rozpoznanego i spopularyzowanego w naukach ekonomicznych. W artykule poddano analizie kluczowe kategorie pojęciowe i konstrukcję logiczną tej koncepcji, by na tak określonej podbudowie przejść do pokazania różnic, w ujęciu komparatywnym, pomiędzy tradycyjnym a terytorialnym rozumieniem przestrzeni i jej wpływem na procesy rozwoju gospodarczego. W dalszych rozważaniach dokonano interpretacji pojęć pokrewnych, takich jak kapitał terytorialny, terytorializacja procesów gospodarczego i polityki rozwoju. Zastosowana metoda badawcza to krytyczna analiza literatury przedmiotu uzupełniona o analizę raportów i ekspertyz opracowywanych przez OECD i Komisję Europejską.

Istota terytorialnego paradygmatu rozwoju

Terytorialny paradygmat rozwoju odwołuje się i łączy w sobie wiele przenikających się spojrzeń teoretycznych. Bezpośrednio czerpie z klasycznych nurtów ekonomicznych, takich jak ekonomia instytucjonalna, ekonomia ewolucyjna czy koncepcja *governance*. Mocno nawiązuje też do koncepcji socjologicznych – teorii kapitału społecznego i zakorzenienia działalności gospodarczej w strukturze społecznej. Dobrze osadzony jest w nowych nurtach geografii ekonomicznej, szczególnie w rozważaniach zaproponowanych w ramach paradygmatu bliskości.

W nowym paradygmacie, terytorium nie jest przestrzenią wyodrębnioną według kryterium geograficznego czy administracyjnego, ale przestrzenią ukształtowaną historycznie, w której powstał specyficzny układ instytucjonalno-organizacyjny. Zdaniem I. Pietrzyk „kategoria terytorium wykracza poza pojęcie przestrzeni fizycznej i rozumiana jest jako przestrzeń »stworzona« przez określoną społeczność, mająca swoją historię i kulturę, nagromadzoną wiedzę i umiejętności, wraz z funkcjonującymi w jej łonie instytucjami oraz sieciami relacji między wszystkimi aktorami życia społecznego-gospodarczego” [Pietrzyk, 2004: 12–13]. Przestrzeń ta wyraźnie różni się od przestrzeni geograficznej – zawiera element społecznego środowiska, gdzie jej aktorzy są wzajemnie połączeni wartościami ekonomicznymi, kulturowymi i historycznymi [Moulaert, Sékia, 2003]. A. Rallet wskazuje, że rozwój regionalny oraz rozwój terytorialny to dwa odrębne pojęcia, odwołujące się do dwóch różnych sposobów postrzegania przestrzeni i jej łączenia z rozwojem gospodarczym. „Rozwój terytorialny odwołuje się do przestrzeni, która nie jest dana, ale jest budowana. Budowana przez historię, przez kulturę oraz różne sieci

społeczne. To one kształtują jego granice. Treść (tj. to, co zawiera terytorium) określa formę (tj. to, w czym terytorium jest zawarte), a granice terytorium są przemieszczającymi się granicami sieci społeczno-ekonomicznych. Tam, gdzie są granice sieci, tam kończy się terytorium” [Rallet, 2007: 298].

Terytorium istotnie różni się od klasycznie interpretowanego regionu, określanego jedynie poprzez granice administracyjne i statystyczną analizę fizycznej koncentracji zasobów i czynników produkcji. Podstawą funkcjonowania terytorium są interakcje pomiędzy aktorami. Jest to przestrzeń definiowana poprzez przepływy i relacje społeczno-gospodarcze skutkujące tworzeniem się nowych wartości i zasobów oraz sposobów organizacji przestrzeni [Castells, 2004: 86–89]. Terytorium jest to przede wszystkim „wytwór” podmiotów połączonych wspólnym celem działania [Pecqueur, 2000: 132]. Następuje odejście od interpretacji przestrzeni pojmowanej w statycznych kategoriach analizy lokalizacji zasobów i podmiotów gospodarczych w stronę ujęcia dynamicznego, w którym terytorium określane jest przez pryzmat szybko zmieniających się w czasie i przestrzeni relacji gospodarczych. Terytorium kreuje własną logikę rozwoju i strukturę organizacyjną, której efektywność może pobudzać lub ograniczać rozwój podmiotów w nim funkcjonujących (tab. 1).

Koncepcja rozwoju terytorialnego silnie odwołuje się do pojęcia zlokalizowanego charakteru aktorów. Ekspozuje wzajemność i spójność działań podmiotów danego terytorium. W ujęciu terytorialnym, rozwój gospodarczy nie jest już pojmowany jako rezultat wymiany rynkowej, lecz jako wypadkowa złożonego zbioru relacji zachodzących pomiędzy podmiotami funkcjonującymi w przestrzeni posiadającej własną kulturę, instytucje i historię [Jewtuchowicz, 2001: 38]. Podmioty gospodarcze są aktorami zlokalizowanymi i zaangażowanymi – umiejscowionymi, zarówno w przestrzeni geograficznej i gospodarczej, jak i w więźce wzajemnych relacji warunkujących ich działalność gospodarczą [Rallet, 1999: 80]. Relacje te stanowią bazę dla koordynacji zachowań podmiotów gospodarczych i tworzą efekt skumulowany, który nie jest prostą sumą zachowań indywidualnych. W terytorium dochodzi do spotkania się relacji rynkowych i społecznych, uwarunkowań instytucjonalnych i kulturowych, tworzących łącznie unikatowe trajektorie rozwoju przestrzeni.

Pojęcie terytorium opisywane jest przez pryzmat trzech kluczowych składowych, którym odpowiadają trzy rodzaje przestrzeni: przestrzeń geograficzna, przestrzeń relacyjna oraz przestrzeń instytucjonalna (rys. 1). Te dwie ostatnie formy przestrzeni tworzą „zawartość” terytorium i tworzą jego tożsamość [Pietrzyk, 2004: 13]. W wymiarze geograficznym, terytorium postrzegane jest jako miejsce nagromadzenia czynników produkcji. Kluczowe znaczenie, obok zasobów materialnych ma tu bliskość geograficzna rozumiana jako dystans, fizyczna odległość między aktorami ekonomicznymi. Bliskość ta jest źródłem bezpośrednich kontaktów, wzmacnia intensywność i gęstość relacji zachodzących pomiędzy podmiotami. Fakt wspólnej lokalizacji w danym terytorium generuje wiele pozytywnych efektów zewnętrznych, które wraz ze wzrostem przestrzennej odległości tracą na znaczeniu. Bliskość przestrzenna ułatwia

interakcję i współpracę, szczególnie w sferze tworzenia zasobów wspólnej wiedzy i innowacji.

Tabela 1. Ewolucja interpretacji znaczenia przestrzeni w procesach rozwoju – analiza komparatywna

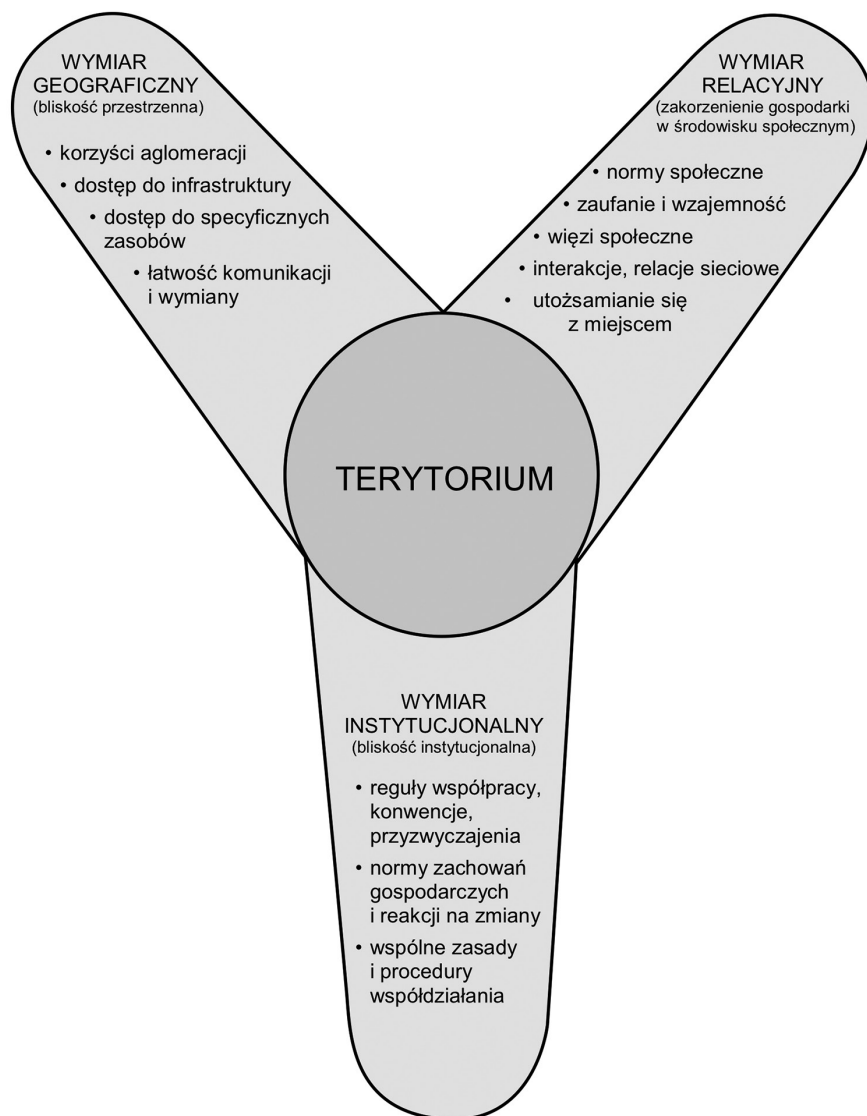
Kategoria	Region	Terytorium
Zakorzenie teoretyczne	Teorie lokalizacji i aglomeracji, teorie biegunów wzrostu i polaryzacji rozwoju	Teorie ekonomii instytucjonalnej, ekonomia ewolucyjna, koncepcje terytorialnych form organizacji produkcji
Źródło i wartość zasobów	Lokalizacja (dostęp do czynników rozwoju, koszty transportu) i koncentracja działalności gospodarczej	Interakcje, sieci, bliskość organizacyjna i instytucjonalna podmiotów
	Rozwój oparty na zasobach generycznych (powszechnych i uniwersalnych)	Rozwój oparty na zasobach specyficznych (unikalnych)
	Orientacja na wykorzystanie zasobów istniejących („zastanych”)	Orientacja na tworzenie nowych wartości i zasobów
	Orientacja na optymalną alokację posiadanych zasobów	Orientacja na tworzenie komplementarności zasobów, nowych kombinacji i rekonfiguracji zasobów
	Kluczową kategorią analizy jest bliskość geograficzna (fizyczna)	Kluczową kategorią analizy jest bliskość społeczna i instytucjonalna
Mechanizmy procesów rozwoju	Przestrzeń tworzy interakcje, a te określają sposoby koordynacji zachowań podmiotów	Interakcje budują terytorium, a ono określa sposoby koordynacji (<i>territorial governance</i>)
	Rozwój oparty na mechanizmach konkurencji (gra o sumie zerowej)	Rozwój oparty na równoczesnym współistnieniu mechanizmów konkurencji i współpracy (gra o sumie dodatniej)
	Przestrzeń istniejąca, „zastana” – ujęcie statyczne	Terytorium tworzone przez aktorów – ujęcie dynamiczne
Granice	Przestrzeń ograniczona – regiony posiadające wytyczone granice administracyjne	Przestrzeń otwarta, granice wyznaczone przez aktywność podmiotów
Podmioty	Podstawową kategorią analizy jest lokalizacja i koncentracja podmiotów gospodarczych	Podstawową kategorią analizy są relacje pomiędzy podmiotami (aktorami)
	„Aterytorialne” strategie rozwoju podmiotów gospodarczych zorientowane na eksploatację zasobów	Terytorializacja podmiotów gospodarczych (zakorzenie w lokalnym środowisku)
Polityka rozwoju	Uniwersalna polityka rozwoju adresowana do wszystkich jednostek (polityka „ślepa” na miejsce, neutralna względem przestrzeni)	Sterytorializowana polityka rozwoju, dostosowana do specyficznych zasobów i potrzeb konkretnego terytorium

Źródło: opracowanie własne.

W wymiarze relacyjnym terytorium opisywane jest jako sieć relacji, związków rynkowych i nierynkowych łączących podmioty gospodarcze. Są to ewoluujące w czasie i przestrzeni wiązki relacji oparte na osobistych kontaktach, wzajemności i współzależności, zaufaniu i odpowiedzialności. Powiązania te tworzą formę alokacji zasobów (m.in. informacji, wiedzy, know-how), umożliwiając ich szybkie i efektywne wykorzystanie. Sieci terytorialne postrzegane

są jako alternatywna forma powiązań pomiędzy podmiotami gospodarczymi wobec powiązań opartych na mechanizmach rynkowych.

Rysunek 1. Geograficzny, relacyjny i instytucjonalny wymiar terytorium



Źródło: opracowanie własne.

Terytorium tworzy własną przestrzeń instytucjonalną – oferuje podmiotom gospodarczym bliskość wyrosłą ze wspólnych interakcji i prowadzącą do współtworzenia norm i zasad, wzorów zachowań gospodarczych, przy-

zwyczajów i skłonności do współpracy oraz uczestnictwa w życiu społecznym. Wypracowane instytucje nieformalne tworzą ramy funkcjonowania gospodarki i określają zdolność podmiotów gospodarczych do podejmowania wspólnych przedsięwzięć [Sokołowicz, 2015; Lissowska, 2008]. Są one bazą dla koordynacji działań, sprzyjają wymianie informacji, procesom kooperacji, interaktywnego i kolektywnego działania. Instytucje nieformalne są zlokalizowane i powiązane z terytorium, a poziom bliskości instytucjonalnej warunkuje zakres i sposób, w jaki podmioty gospodarcze koordynują swoje zachowania rynkowe [Rodríguez-Pose, 2013: 1034–1047; Nowakowska, 2013: 39–56; Grillitsch, 2014].

Kluczowe znaczenie dla zrozumienia terytorialnego paradygmatu rozwoju ma zasobowa szkoła myślenia koncentrująca się na problematyce specyficznych i generycznych aktywów i zasobów [Pecqueur, 2013: 8–32; Jewtuchowicz, 2005: 104–117]. Zasoby specyficzne to w dużej mierze zasoby niematerialne, takie jak relacje, umiejętności i zdolności, kultura czy sposób i zdolności organizacyjne. Do zasobów specyficznych można zaliczyć wykwalifikowany kapitał ludzki posiadający unikatowe umiejętności, doświadczenia i wiedzę czy tożsamość miejsca, długoletnie tradycje gospodarcze i atmosferę przedsiębiorczości. Zasoby specyficzne są niejako zakorzenione w przestrzeni i trudno transferowalne. Ich tworzenie w innej przestrzeni wymaga poniesienia dużych nakładów, a jednocześnie nie gwarantuje uzyskania pożądanego efektu.

Gęste i efektywne sieci powiązań i relacji gospodarczych kreowane w układach terytorialnych prowadzą do tworzenia się zasobów specyficznych, stanowiących podstawę do budowania przewagi konkurencyjnej podmiotów gospodarczych. Zasoby specyficzne współtworzone przez podmioty gospodarcze są wyrazem rosnących współzależności między przedsiębiorstwem a terytorium i prowadzą do powstawania specyficzności terytorialnej. W ten sposób dochodzi do procesów terytorializacji przedsiębiorstw, w wyniku których przedsiębiorstwa jednocześnie korzystają oraz współuczestniczą w tworzeniu zasobów specyficznych. To czynniki specyficzne tworzą z jednej strony różnorodność terytoriów, z drugiej determinują terytorialną przewagę konkurencyjną przedsiębiorstw.

Ustalenia zasobowej szkoły i paradygmatu bliskości tworzą ramy teoretyczne dla określenia trajektorii rozwoju terytorialnego, pokazując logikę przejścia od przestrzeni statycznej, opartej na aglomeracji działalności gospodarczej do przestrzeni aktywnej, tworzącej unikatowe zasoby (tab. 2). Ewolucja ta umożliwia identyfikację trzech fundamentalnych faz rozwoju przestrzeni [Colletis, Pecqueur, 2005: 51–74; Jewtuchowicz, 2005: 130–134; Levesque, 2008: 207]:

1. Faza aglomeracji charakteryzowana głównie przez bliskość geograficzną i koncentrację w przestrzeni aktywności gospodarczych. Ważną rolę odgrywają tu pieniądze korzyści zewnętrzne oraz łatwość przepływu informacji wynikająca z bliskiego położenia.
2. Faza specjalizacji bazująca na bliskości geograficznej i bliskości organizacyjnej. Zorientowana jest ona na wykorzystanie technologicznych efektów zewnętrznych, więzi przemysłowych oraz zdolności podmiotów

do współdziałania. Następuje tu swoista koordynacja aktywności między aktorami gospodarczymi oraz gromadzenie wiedzy w danej branży/dziedzinie technologii i specjalizacji.

3. Terytorium specyficzności wykorzystujące bliskość geograficzną, organizacyjną i bliskość instytucjonalną. W wyniku gęstych relacji sieciowych tworzona jest zdolność kreowania zasobów specyficznych, dóbr niepowtarzalnych, stanowiących o unikatowości terytorium i jego pozycji konkurencyjnej.

Tabela 2. Fazy w rozwoju przestrzeni

	Aglomeracja	→ Specjalizacja	→ Specyficzność
Bliskość	Bazuje na bliskości geograficznej	Bazuje na bliskości geograficznej i organizacyjnej	Bazuje na bliskości geograficznej, organizacyjnej i instytucjonalnej
Wykorzystanie zasobów	Wykorzystanie zasobów generycznych	Kumulacja i wykorzystanie aktywów generycznych	Przekształcenie aktywów generycznych w aktywa i zasoby specyficzne
Efekty	Prosta koncentracja działalności gospodarczej w przestrzeni	Akumulacja wiedzy i zasobów w określonym obszarze specjalizacji	Zdolność kreowania nowych, wspólnych i specyficznych zasobów
Logika funkcjonowania	Skupisko konkurujących ze sobą podmiotów	Zorganizowana struktura gospodarcza podporządkowana logice działania określonej branży	Kreatywny i elastyczny lokalny system społeczno-gospodarczego, zdolny do dostosowywania się do zmian i tworzenia nowych wartości i możliwości rozwojowych

Źródło: opracowanie własne.

Paradygmat rozwoju terytorialnego odmiennie interpretuje sposób koordynacji zachowań podmiotów gospodarczych w danym terytorium. Podkreśla, że to podmioty identyfikujące się z przestrzenią, połączone wspólnymi celami działania i biorące aktywny udział w jej tworzeniu decydują o sposobie organizacji i funkcjonowania terytorium. Ten nowy i alternatywny sposób zarządzania przestrzenią, określanym mianem *territorial governance*, definiuje zarządzanie poprzez samoorganizację podmiotów i ich współdziałanie. *Governance* jest procesem pionowej i poziomej koordynacji interakcji powstających w terytorium, konsekwencją formalnych i nieformalnych instytucji budowanych w konkretnej przestrzeni [Davoudi i in., 2008: 33–52]. Jest to nowy sposób współdziałania i tworzenia relacji pomiędzy systemem gospodarczym a polityką lokalną, oparty z jednej strony na współzarządzaniu poprzez współpracę, z drugiej zaś na współodpowiedzialności wszystkich aktorów za rozwój terytorium.

Kapitał terytorialny

Na gruncie terytorialnego paradygmatu rozwoju do nauk ekonomicznych wprowadzone zostało pojęcie kapitału terytorialnego. Po raz pierwszy użyte zostało w publikacji OECD „Territorial Outlook” w 2001 roku w kontekście sposobów budowania przewag konkurencyjnych przestrzeni [OECD, 2001a: 15–16]. Kluczowe znaczenie dla interpretacji tego pojęcia mają badania i analizy włoskich i francuskich ekonomistów, zwłaszcza prace R. Camagni i R. Capello [Camagni, 2009: 118–132; Camagni, Capello, 2013: 1383–1402].

Pojęcie kapitału terytorialnego nie jest jednoznacznie zinterpretowane w literaturze przedmiotu i w zależności od podejścia proponowane są różne jego ujęcia [Toth, 2015: 1327–1344; Przygodzki, 2016: 83–97]. Ogólnie ujmując, kapitał terytorialny obejmuje zarówno elementy materialne, jak i niematerialne, choć znaczenie tych drugich jest kluczowe. Są to zasoby zarówno o charakterze publicznym, prywatnym, jak i mieszanym [Camagni, 2008: 32]. Postrzegany jest on jako typ kapitału, którego cechą charakterystyczną pozostaje przywiązanie do danego terytorium (uterytorialnienie), chociaż efekty jego wykorzystania w postaci towarów, usług, rozwiązań technologicznych, marek lokalnych i regionalnych itp. mogą być przedmiotem transferu w skali ponadregionalnej i międzynarodowej [Sokołowicz, 2015: 66]. Kapitał terytorialny interpretowany jest jako swoiste korzyści zewnętrzne wytwarzane i dostępne w wyniku wielowymiarowych interakcji użytkowników wyodrębnionego terytorium. Innymi słowy, ma on „charakter dynamicznego w czasie i przestrzeni „złożonego dobra klubowego” dostępnego dla użytkowników (klubu) działających w ramach obszaru funkcjonalnego” [Markowski, 2013: 213–214].

W klasycznej interpretacji kapitał terytorialny to wszystkie elementy danej przestrzeni, które powstają w wyniku kumulacji, interakcji i synergii, tworząc specyficzność miejsca. Są to zterytorializowane zasoby, takie jak dziedzictwo kulturowe, kapitał społeczny i relacyjny, system norm i regulacji terytorialnych. Do kapitału terytorialnego zaliczane są także zdolności do kooperacji, kreatywność, klimat biznesu, czy know-how i zdolności innowacyjne [Capello i in., 2009: 1]. W wielu interpretacjach teoretycznych, do kapitału terytorialnego włączony został także materialny wymiar zasobów, takich jak zasoby naturalne czy dostęp do infrastruktury, choć ich znaczenie postrzegane jest jako drugorzędne. Kapitał terytorialny powstaje zarówno w wyniku przemysłowych decyzji i procesów koordynacji i zarządzania, jak i w sposób niezamierzony – oddolnie i spontanicznie, w wyniku interakcji społecznych nastawionych na budowanie relacji i zasobów własnego miejsca. Stanowi on o odmienności miejsca i jego niepowtarzalności w wymiarze kulturowym, przestrzennym, społecznym i gospodarczym.

W literaturze przedmiotu powszechne jest twierdzenie, że sukces przestrzennych systemów gospodarczych nie zależy jedynie od ilości i jakości zasobów materialnych, którymi dysponują. Na znaczeniu zyskuje bogactwo i komplementarność zasobów niematerialnych oraz stopień ich rozwoju. Elementy

te są nierozłącznie związane z lokalizacją w danym miejscu i zakorzeniem w lokalnych sieciach relacji, rynku pracy, lokalnej kulturze i instytucjach. Uruchomienie kapitału terytorialnego poprzez dopasowanie inwestycji do specyfiki i zasobów danego miejsca skutkuje wyższą stopą zwrotu z inwestycji [OECD, 2001a: 16]. Kapitał terytorialny generuje wyższe zyski dla właściwie dobranych inwestycji i wzmacnia efekty synergii pomiędzy różnymi podmiotami i sektorami gospodarki [European Union, 2011: 12–13].

Terytorializacja procesów rozwoju

Terytorialny paradygmat rozwoju silnie odwołuje się do zjawiska zakorzenia, dobrze opisanego w nurcie socjologii ekonomicznej [Granovetter, 1985; Grzesiuk, 2015; Barber, 1995]. Zakorzenie utożsamiane jest często z takimi pojęciami jak osadzenie w środowisku instytucjonalnym, umocowanie społeczne czy zakotwiczenie działalności gospodarczej w relacjach społecznych. Za prekursora tego pojęcia w ekonomii uznaje się K. Polanyi'ego, który w swoich pracach mocno podkreślał instytucjonalny kontekst procesów gospodarczych, twierdząc, że gospodarka to zinstytucjonalizowany proces społecznych interakcji [Polanyi, 2010]. Pojęcie to na trwałe zostało wprowadzone do nauk ekonomicznych za sprawą dynamicznie rozwijającego się w ostatnich dekadach nurtu ekonomii instytucjonalnej.

Zjawisko terytorializacji procesów rozwoju (wyrosłe z francuskojęzycznej szkoły badań regionalnych) jest próbą nadania koncepcji zakorzenia wymiaru przestrzennego. Odwołuje się do faktu, że decyzje gospodarcze zawsze pozostają pod wpływem lokalnych uwarunkowań instytucjonalnych, które istotnie formują określone wzory zachowań i reakcje na zmiany. Środowisko społeczno-kulturowe zarówno kształtuje, jak i jest kształtowane przez interakcje ekonomiczne, a wszystkie rodzaje aktywności gospodarczej są zakorzenione w sieciach relacji społecznych [Sokołowicz, 2015: 166–167]. W klasycznym ujęciu zakorzenie gospodarki dokonuje się poprzez tradycje, normy i zwyczaje, kulturę czy zasady współpracy w środowisku lokalnym, które są zróżnicowane przestrzennie i mocno zależą od danego miejsca.

W tym kontekście, terytorializacja interpretowana jest jako zakotwiczenie procesów rozwoju gospodarczego w tkance terytorialnej, osadzenie działalności gospodarczej w relacjach społecznych wraz z uruchomieniem mechanizmów współtworzenia nowych wartości i zasobów strategicznie cennych [Hess, 2004: 165–186]. Ekonomisci są zgodni, że zdolności rozwoju w dużym stopniu tkwią w sile sterytorializowanych i niepowtarzalnych zasobów i są to bardziej wartościowe zasoby niż względnie powszechna dostępność do kapitału czy infrastruktury. Korzyści aglomeracji, kreatywność i duch przedsiębiorczości oraz obecność instytucji, kapitału relacyjnego i społecznego stanowią elementy, które – bezpośrednio lub pośrednio – tworzą zdolności miejsca do transformacji i kreowania przewag konkurencyjnych.

Proces terytorializacji obrazuje zmianę relacji między przestrzenią a działalnością gospodarczą. Silnie uwypukla związek między dynamiką zmian gospodarczych a cechami terytorium. To zasoby, cechy i tempo rozwoju terytorium z jednej strony przyciągają inwestycje i tworzą dynamikę rozwoju podmiotów gospodarczych, z drugiej zaś przedsiębiorstwa poprzez swoją aktywność współtworzą logikę rozwoju terytorium i decydują o jego konkurencyjności. Podmioty te wykorzystują podstawowe zasoby terytorium, a zarazem współuczestniczą w budowie jego specyfiki, wiążąc swoje strategie działania z miejscem lokalizacji. Terytorium urasta do rangi zmiennej strategicznej w decyzjach podejmowanych przez podmioty gospodarcze, wzmacniając ich konkurencyjność i stając się źródłem wartości dodanej [Pietrzyk, 2001: 57]. Terytorializacja działalności gospodarczej tworzy swoistą współzależność i symbiozę pomiędzy aktywnością aktorów a terytorium.

Terytorializacja polityki rozwoju

Reinterpretacja znaczenia przestrzeni w procesach rozwoju gospodarczego i ugruntowanie teoretycznych podstaw paradygmatu terytorialnego stały się podstawą do poszukiwania nowych sposobów prowadzenia polityki rozwoju gospodarczego. Przewartościowanie czynników i zaakceptowanie twierdzeń o uterytorialnieniu mechanizmów rozwoju doprowadziło do reinterpretacji modelu prowadzenia polityki gospodarczej i stało się podwaliną do reorientacji celów, narzędzi i sposobów kształtowania polityki gospodarczej. Od ponad dekady lansowany jest zatem nowy paradygmat dokonywania interwencji publicznej (szczególnie w wymiarze regionalnym) określany mianem terytorializacji polityki rozwoju (*place-based policy*).

Istotnym impulsem dla silniejszego uwzględniania terytorialnego wymiaru procesów gospodarczych były także raporty i publikacje pokazujące głęboką krytykę dotychczasowych metod stymulowania rozwoju w Unii Europejskiej. Kluczowe znaczenie miał raport F. Barci wskazujący na nieefektywność i nieskuteczność polityki kohezyjnej, tak w wymiarze budowania konwergencji, jak i konkurencyjności europejskiej wspólnoty [Barca, 2009; Fratesi, Perucca, 2014: 165–191]. Krytyka dotyczyła przede wszystkim zunifikowanej polityki regionalnej, nieuwzględniającej specyfiki miejsca, słabego respektowania zasady koncentracji oraz braku koordynacji i integracji działań podejmowanych przez różne podmioty publiczne.

Potrzebę uterytorialnienia polityki rozwoju od wielu lat podkreślają także liczne publikacje i raporty OECD [2009a; 2009b; 2010]. Wskazują one na konieczność dostosowania polityki rozwoju do zindywidualizowanych warunków i potrzeb konkretnych miejsc oraz poprawę umiejętności tworzenia mechanizmów synergii w działaniach podejmowanych w ramach różnej polityki publicznej. Podejście terytorialne w ujęciu OECD eksponuje wagę współpracy, dialogu i partnerstwa nie tylko jako mechanizmu budowania terytoriów, ale także jako źródła wiedzy o preferencjach podmiotów lokalnych.

Wymiar terytorialny w polityce rozwoju lansowany jest także w polityce rozwoju Stanów Zjednoczonych i Kanady. Doświadczenia tych krajów potwierdzają efektywność i skuteczność interwencji publicznej ukierunkowanej terytorialnie [Słupińska, 2016: 65–68]. W krajach tych uwaga skoncentrowana jest przede wszystkim na szerszym włączeniu społecznego zaangażowania i budowaniu silnych relacji współpracy, głównie w sferze tworzenia zdolności innowacyjnych.

Przekonanie o konieczności terytorialnego ukierunkowania polityki stało się podstawą negacji dotychczasowych metod i narzędzi dokonywania interwencji publicznej – polityki neutralnej względem danego miejsca [Barca i in., 2012: 139] czy też jak pisze P. Healey, polityki „ślepej na miejsce” [Healey, 1999: 111–121]. W nowym podejściu postulowana jest zmiana podejścia z makroekonomicznego i makro-terytorialnego w stronę ujęcia mikroterytorialnego i mikrobehawioralnego [Capello, 2009: 38–39]. Ekspozowane jest nie tylko szersze uwzględnienie kontekstu geograficznego, ale nade wszystko optymalne wykorzystanie unikatowych kapitałów terytorialnych w dynamizacji procesów rozwoju [Camagni, 2011: 62–64].

Główne postulaty w sferze reorientacji celów polityki rozwoju dotyczą większego uwzględnienia endogenicznych i specyficznych zasobów oraz czynników niematerialnych tworzących kapitał terytorialny. Ekspozowane są zróżnicowania i różnorodności zasobów jako bogactwo i źródło rozwoju gospodarczego oraz budowania przewag konkurencyjnych. Uwaga skupiona jest na budowaniu sterytorializowanych specjalizacji gospodarczych (w tym inteligentnych specjalizacji regionalnych) jako sposobu wzmacniania konkurencyjności w wymiarze międzynarodowym. Podkreślana jest konieczność orientacji polityki na budowanie relacji i wzmacnianie powiązań funkcjonalnych na rzecz zwiększania spójności terytorialnej [Szlachta, Zaucha, 2014: 29–54; Zaucha i in., 2015: 277–300; Nowakowska, 2017: 26–38].

W sferze implementacji sterytorializowanej polityki postulowana jest reorientacja metod i narzędzi kształtowania polityki rozwoju, tj.:

1. Zwiększenie zaangażowania podmiotów lokalnych/regionalnych oraz wzmocnienie dialogu społecznego i partnerstwa w działaniach na rzecz rozwoju terytorialnego;
2. Budowanie partnerstwa instytucjonalnego i integracja oddziaływania podmiotów publicznych (podmiotowa i sektorowa integracja polityki, identyfikacja i realizacja wspólnych celów rozwoju);
3. Zwiększenie koncentracji na kluczowych obszarach oddziaływania (koncentracja na tematycznych i terytorialnych priorytetach – tzw. obszary strategicznej interwencji), odejście od rozproszonych interwencji na rzecz zintegrowanych projektów zaadresowanych do konkretnego terytorium;
4. Uwzględnienia terytorialnego wymiaru w strategiach rozwoju – mocniejsze ekspozowanie kapitałów terytorialnych, zróżnicowanych czynników i uwarunkowań rozwoju; uwzględnienie wymiaru terytorialnego w analizach efektywności i skuteczności polityki (np. w wielowymiarowych ewaluacjach);

5. Wprowadzenie nowych mechanizmów koordynacyjnych w ramach polityki horyzontalnej prowadzonej na różnych obszarach i szczeblach zarządzania, wzmocnienie wielopoziomowego systemu zarządzania (*multi-level governance*) i partnerstwa instytucjonalnego.

Reasumując, w praktyce terytorializacja polityki publicznej polega na zróżnicowaniu lokalnym i regionalnym instrumentów polityki, poprzez dostosowanie rozwiązań prawnych, instytucjonalnych, organizacyjnych oraz stopnia, kierunków i sposobu finansowania przedsięwzięć prorozwojowych, do specyficznych potencjałów, uwarunkowań i potrzeb jednostek terytorialnych. Podejście terytorialne ogniskuje swoją uwagę na trzech fundamentalnych elementach: po pierwsze na terytorialnych zasobach i uwarunkowaniach rozwoju (specyficznych i endogenicznych zasobach, wewnętrznych powiązaniach gospodarczych, więziach w lokalnych społecznościach). Po drugie, na integracji działań podejmowanych w różnych układach instytucjonalnych i na wzmacnianiu partnerstwa na rzecz budowania rozwoju społeczno-gospodarczego. Po trzecie, na dynamizacji mechanizmów rozwoju w obszarach funkcjonalnych, tworzących spójne terytoria, niezależnie od układu administracyjno-politycznego. Stąd też terytorialny paradygmat określanym jest często terytorialno-funkcyjnym lub też zintegrowanym podejściem do kształtowania polityki rozwoju [Nowakowska, 2015: 17].

Podsumowanie

Rozwój terytorialny to nie tylko inny sposób interpretacji procesów rozwoju w skali przestrzennej. Jest to radykalna zmiana paradygmatu badań nad przestrzenią i rozwojem gospodarczym. W terytorialnym paradygmacie rozwoju, do klasycznej interpretacji przestrzeni dołączony został organizacyjny i instytucjonalny wymiar. Terytorium oznacza znacznie więcej niż tylko przestrzeń fizyczną, oferującą bliskość geograficzną i relacje oparte na sąsiedztwie. Terytorium jest miejscem wspólnego tworzenia zasobów i podmiotów, kumulacji informacji, wiedzy i umiejętności, źródłem procesów innowacji i sukcesu gospodarczego poszczególnych podmiotów. W tej perspektywie, terytoria – wielkie zapomniane czynniki rozwoju, jak określa je OECD – nabierają ponownie strategicznego znaczenia w kreowaniu rozwoju gospodarczego [OECD, 2001b: 23].

Interdyscyplinarność terytorialnego paradygmatu rozwoju wyrażająca się w różnorodności i wielowątkowości rozważań jest niewątpliwie walorem tego podejścia [Saquet, 2016: 4–21]. Złożoność tego spojrzenia z jednej strony pcha ekonomistów w nowe obszary analizy, z drugiej zaś nastrocza wiele trudności interpretacyjnych [Sokołowicz, 2015]. Pomimo wieloletnich badań nad tą problematyką, terytorialne ujęcie rozwoju wciąż postrzegane jest jako nowy, dynamicznie rozwijający się nurt badań teoretycznych, wymagający pogłębienia i ugruntowania naukowego. Zyskujące na znaczeniu wątki badań i analiz to:

- interpretacja terytorium jako przestrzeni zbudowanej przez podmioty, posiadającej własny system norm i wzorów zachowań gospodarczych, reguł współpracy i procedur współdziałania (nurt ekonomii instytucjonalnej);
- interpretacja terytorium jako miejsca ewolucyjnie ukształtowanego, posiadającego własną ścieżkę rozwoju i silny kulturowy i historyczny kontekst (nurt ekonomii ewolucyjnej);
- interpretacja terytorium jako aktywnej przestrzeni, identyfikowanej i tworzonej przez jednostki społeczne i gospodarcze, ich interakcje i relacje sieciowe, wzajemność i współzależność oraz kapitał społeczny (nurt socjologii ekonomicznej);
- interpretacja terytorium jako miejsca tworzenia działalności gospodarczej, budowania relacji między partnerami, miejsca redukującego koszty działalności gospodarczych (nurt ekonomii kosztów transakcji);
- interpretacja terytorium jako miejsca tworzącego własny sposób koordynacji zachowań podmiotów i kształtowania polityki rozwoju (koncepcja *territorial governance*, teoria wyboru publicznego);
- interpretacja terytorium jako środowiska zdolnego do tworzenia nowych, specyficznych zasobów decydujących o przewadze konkurencyjnej podmiotów gospodarczych (zasobowa szkoła strategicznego podejścia).

Bibliografia

- Barber B. [1995], All economies are embedded: the career a concept, and beyond, *Social Research*, vol. 62, no. 2: 387–413.
- Barca F. [2009], *An agenda for a reformed cohesion policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*, Independent Report prepared at the request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy, www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/.../barca_report_en.pdf (14.03.2015).
- Barca F., McCann P., Rodriguez-Pose A. [2012], The case of regional development intervention: place-based versus place-neutral approaches, *Journal of Regional Science*, vol. 52, no. 1: 139.
- Benko G. [1998], *La science regionale, seria que sais-je?*, PUF, Paris.
- Camagni R. [2008], Towards a concept on territorial capital, w: Capello R., Camagni R., Chizzolini B., Fratini U., *Modelling regional scenarios for the enlarged Europe*, Springer, Berlin 2008: 29–45.
- Camagni R. [2009], Territorial capital and regional development, w: R. Capello, Nijkamp P. (red.), *Handbook of regional growth and development theories*, Edward Elgar Publishing: 118–132.
- Camagni R. [2011], Local knowledge, national vision. Challenge and prospect for the UE regional policy, w: *Territorial dimension of development policies*, Ministry of Regional Development, Warszawa.
- Camagni R., Capello R. [2013], Regional competitiveness and territorial capital: a conceptual approach and empirical evidence from the European Union, *Regional Studies*, vol. 47, no. 9: 1383–1402.
- Camagni R., Maillat D. (red.) [2006], *Milieux innovateurs, Theorie et politiques*, Economica Anthropos, Paris.

- Capello R. [2009], Space, growth and development, w: Capello R., Nijkamp P. (red.), *Handbook of regional growth and development theories*, Edward Elgar Publishing: 38–39.
- Capello R., Caragliu A., Nijkamp P. [2009], *Territorial capital and regional growth: increasing returns in cognitive knowledge use*, Tinbergen Institute Discussion Paper, TI 2009–059/3.
- Castells M. [2004], Space of flows, space of places: materials for a theory of urbanism in the information age, w: Graham S. (red.), *The cybercities reader*, Routledge, London: 86–89.
- Colletis G., Pecqueur B. [2005], Revelation de ressources spécifiques et coordination située, *Economie et Institutions*, no. 6/7: 51–74.
- Courlet C., Garofoli G. [1995], *Districts industriels, systèmes productifs localisés et développement*, Colloque ASRDLE, Toulouse.
- Davoudi S., Enans N., Governa F., Santangelo M. [2008], Territorial governance in the making approaches, methodologies, practices, *Boletín de la A.G.*, no. 46: 33–52.
- European Union [2011], *Territorial state and perspectives of the European Union*, s. 12–13, [www. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_state_and_perspective_2011.pdf](http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/what/territorial-cohesion/territorial_state_and_perspective_2011.pdf) (22.01.2018).
- Fratesi U., Perucca G. [2014], Territorial capital and effectiveness of cohesion policies: an assessment for CEE regions, *Investigaciones Regionales*, no. 29: 165–191.
- Granovettera M. [1985], Economic action and social structure. The problem of embeddedness, *American Journal of Sociology*, vol. 91(1).
- Grillitsch M. [2014], Regional transformation: institutional change and economic evolution in regions, *ERSA Conference Papers*, September, Saint-Petersburg.
- Grzesiuk K. [2015], *Zakorzenienie społeczne gospodarki. Koncepcja Marka Granovettera*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
- Healey P. [1999], Institutional analysis, communicative planning and shaping places, *Journal of Planning Education and Research*, no. 19: 111–121.
- Hess M. [2004], Spatial relationships? Towards a reconceptualization of embeddedness, *Progress in Human Geography*, vol. 28, no. 2.
- Jewtuchowicz A. [2001], Terytorium i lokalne systemy produkcyjne a globalizacja gospodarki, w: Kosiedowski W. (red.), *Gospodarka i polityka regionalna okresu transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń: 38.
- Jewtuchowicz A. [2005], *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 69–71, 114–115.
- Levesque B. [2008], Contribution de la ‘nouvelle sociologie économique’, w: Massicotte G. (red.), *Sciences du territoire. Perspectives québécoises*, Presses de l’Université du Québec, Québec: 207.
- Lissowska M. [2008], *Instytucje gospodarki rynkowej w Polsce – Institutions for Market Economy. The case of Poland*, C.H. Beck, Warszawa.
- Markowski T. [2013], Flexible and integrative planning in functional urban areas – towards a new approach to spatial planning, w: Gaczek W.M. (red.), *Dynamika, cele i polityka zintegrowanego rozwoju regionów. Aspekty teoretyczne i zarządzanie w przestrzeni*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Marshall A. [1925], *Zasady ekonomiki*, Wydawnictwo M. Arota, Warszawa: 256–259.

- Moulaert F, Sékia F. [2003], Territorial innovation models: a critical survey, *Regional Studies*, vol. 37(3).
- Nowakowska A. [2013], Terytorium – źródło procesów innowacji, w: Nowakowska A. (red.), *Zrozumieć terytorium. Idea i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 45.
- Nowakowska A. [2015], Zintegrowane plany rozwoju – w stronę terytorialno-funkcjonalnego podejścia do rozwoju jednostki terytorialnej, w: Nowakowska A. (red.), *Nowoczesne metody i narzędzia zarządzania rozwojem lokalnym i regionalnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 17.
- Nowakowska A. [2017], Terytorializacja rozwoju i polityki regionalnej, w: Nowakowska A., Szlachta J., Terytorialny wymiar polityki regionalnej. Polskie doświadczenia, *Biuletyn KPZK*, z. 268, Warszawa: 26–38.
- OECD [2001a], *Territorial outlook*, http://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/oecd-territorial-outlook_9789264189911-en (26.02.2018).
- OECD [2001b], *Cities and region in the new learning economy*, Paris: 23.
- OECD [2009a], *Regions matter: economic recovery, innovation and sustainable growth*, <http://www.oecd.org/cfe/regional-policy/> (15.05.2016).
- OECD [2009b], *Regional policy challenges, new issues and good practices*, <http://www.oecd.org/cfe/regional-policy/> (18.05.2015).
- OECD [2010], *Regional development policies in OECD countries*, <http://www.oecd.org/cfe/regional-policy/> (12.01.2012).
- Pecqueur B. [2000], *Le développement local pour une économie des territoires*, Syros, Paris: 132.
- Pecqueur B. [2013], Territorial development. A new approach to development processes for the economies of the developing countries, *Revista International Interdisciplinar INTERthesis*, vol. 10, no. 02: 8–32.
- Pietrzyk I. [2001], Paradygmat rozwoju terytorialnego, w: Kosiedowski W. (red.), *Gospodarka i polityka regionalna okresu transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń: 57.
- Pietrzyk I. [2004], Globalizacja, integracja europejska a rozwój regionalny, w: Jewtuchowicz A. (red.), *Wiedza, innowacyjność, przedsiębiorczość a rozwój regionów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 12–13.
- Polanyi K. [2010], *Wielka transformacja. Polityczne i ekonomiczne źródła naszych czasów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Przygodzki Z. [2016], Kapitał terytorialny w rozwoju regionów, *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica*, nr 2(319): 83–97.
- Rallet A. [1999], *L'économie de proximité*, Communication INRA, Paris 1999.
- Rallet A. [2007], Commentaires du texte d'Olivier Crevoisier, w: Mollard A. i in., *Territories et enjeux du développement regional*, Editions Quae, s. 80.
- Rodríguez-Pose A. [2013], Do institutions matter for regional development? *Regional Studies*, no. 47(7), August: 1034–1047.
- Saquet M.A. [2016], Territory, geographical indication and territorial development, *Desenvolvimento Regional em Debate*, vol. 6, no. 1: 4–21.

- Słupińska M. [2016], Terytorialne uwarunkowania rozwoju przedsiębiorstw. Terytorium – kapitał społeczny – governance, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Sokołowicz M.E. [2015], Rozwój terytorialny w świetle dorobku ekonomii instytucjonalnej. Przestrzeń – bliskość – instytucje, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Szlachta J., Zaucha J. [2014], Wzmacnianie terytorialnego wymiaru polityki spójności w Polsce w latach 2014–2020, w: Klasik A., Kuźnik F. (red.), Miasta – metropolie – regiony: nowe orientacje rozwojowe, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, Katowice.
- Toth B.I. [2015], Territorial Capital: Theory, Empirics and critical remarks, *European Planning Studies*, vol. 23, no. 7: 1327–1344.
- Zaucha J., Brodzicki T., Ciołek D., Komornicki T., Mogiła Z., Szlachta J., Zaleski J. [2015], *Terytorialny wymiar wzrostu i rozwoju*, Dyfin, Warszawa.

FROM REGION TO TERRITORY: REINTERPRETATION OF THE MEANING OF SPACE IN ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract

This paper is intended to theoretically examine the premises of the regional development paradigm. It discusses key conceptual categories and the logical structure of the idea to highlight comparative differences between the traditional and territorial understanding of space and its impact on economic development. Further considerations focus on the interpretation of derivative notions such as territorial capital, territorialisation of economic development, and development policy. The applied research method consists of a critical analysis of the literature on the subject, supplemented with an analysis of reports and expert opinions prepared for the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) and the European Commission. Recent decades have witnessed an in-depth reinterpretation of the meaning of space in economic development processes. The term "territory" is no longer identified with a static location and a simple accumulation of resources. It is interpreted as a place that is dynamic in terms of time and space and that has emerged from interactions and network relationships with its own informal institutions and specific resources, which facilitate the attainment of improved economic efficiency. It is also perceived as a dynamic organisational structure that reduces uncertainty and risk and as a place where resources are generated and accumulated, and within which knowledge, innovation, and skills are transferred. Place-based development produces a specific system of relationships and a creative social and economic framework that can be adapted to changes by creating new resources and development opportunities.

Keywords: region, territory, territorial capital, embeddedness, place-based policy

JEL classification codes: R10, R58, D24, H70
